

**Jaromír John:
Večery na slamníku
(1920)**

Erik Gilk

Lektorovali:

Mgr. Martin Lukáš, Ph.D.,
Ústav pro českou literaturu AV ČR, Praha

Mgr. Ludmila Čejková,
Gymnázium Nový PORG, Praha

Vydávání *České knižnice* podporuje Akademie věd ČR
jako součást programu Strategie AV21.

Semináře České knižnice přináší komentáře k jednotlivým svazkům vydaným v *ČK*. Jsou určeny studentům vysokoškolských a středoškolských literárních seminářů, resp. jejich vyučujícím. Komentáře, jejichž rozsah je mezi 10 a 20 stranami, jsou založeny na rozboru konkrétních textů pocházejících obvykle z uceleného souboru (tj. jedné sbírky, jednoho dramatu apod.). Struktura *Seminářů* kopíruje strukturu ústní maturitní zkoušky z češtiny (literárněhistorický kontext díla, literární žánr, kompozice, témata, čas a prostor, vypravěč / básnický subjekt, jazyk, styl a básnické prostředky).

Semináře navazují na publikace *Rozumět literatuře*, *Česká literatura 1945–1970*, *Český Parnas* nebo *Slovník básnických knih* vzešlé z Ústavu pro českou literaturu AV ČR. Chtějí poskytnout výchozí materiál k dalšímu zpracování (konkrétní vyučovací hodina, seminární práce apod.).

Semináře jsou posuzovány dvěma lektory (teoretikem a praktikem) a redakčně zpracovány.

Verze publikace: **V/2019**

Volně ke stažení na:
www.kniznice.cz

Vydal
Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i.,
Na Florenci 1420/3, 110 00 Praha 1,
www.ucl.cas.cz,
v Praze roku 2019
jako 18. svazek edice *Seminář České knižnice*.
Redigovala Petra Hesová.

© Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i., 2019
Edici *Seminář České knižnice* řídí Robert Kolár.

Jaromír John: Večery na slavníku (1920)

Jako 90. svazek edice *Česká knižnice* vyšel v roce 2017 soubor povídek Jaromíra Johna *Večery na slavníku* v ediční přípravě a s komentářem Terezy Lojdové. Za výchozí text bylo zvoleno vydání z roku 1952, tedy poslední vydání za autorova života. Vzhledem ke složitější genezi díla a přeskupování povídek v jednotlivých vydáních během Johnova života se vydání poslední ruky jeví jako opodstatněné. Tím spíše, že celek pětatřiceti povídek je doplněn texty, které do výchozího vydání z různých důvodů zahrnuty nebyly.

Ke genezi jen ve zkratce: první vydání *Večerů na slavníku* z roku 1920 obsahuje 31 povídek, druhé vydání z roku 1930 bylo podstatně rozšířeno na 39 prozaických textů. Do třetího vydání z roku 1947, pro které autor texty formálně sjednotil a nově je v rámci souboru uspořádal, zařadil celkem 37 próz. Čtvrté vydání, následující o rok později, tento počet a pořadí zachovává. Poslední dvě vydání za autorova života (1950 a 1952) vyšla s minimálními úpravami a oproti dvěma předchozím poválečným vydáním z nich byly vypuštěny dva texty, čímž se počet povídek ustálil na zmíněném čísle 35.

Drtivá většina povídek zařazených do prvního vydání knižního souboru byla již předtím publikována hned nadvakrát: nejprve v průběhu let 1917–1920 v časopisech *Cesta*, *Lumír*, *Šibeničky* a především v *Lidových novinách*. Z těch spisovatel posléze sestavil útlé svazky *U táborového ohně* (1917), *Listy z vojny, jež psal jsem svému synovi* (1917), *Dojmy a povídky* (1918), *Humoresky* (1918) a dodatečně ještě *Tabatěrka* (1922). John s velkou pravděpodobností od počátku zamýšlel jejich kompoziční ucelení, neboť většina povídek již při svém časopiseckém otištění nesla podtitul *z cyklu Večery na slavníku*. A to včetně prózy *Pan básník vypravuje*, která se v žádném z knižních vydání neobjevila, ale přítomný svazek *České knižnice* ji přetiskuje.

Kontext

Jaromír John (vlastním jménem Bohumil Markalous, 1882–1952) se svými generačními souputníky Ivanem Olbrachtem (některé texty z nevydané knihy *Rezervistovy dopisy*) a Jaroslavem Haškem (*Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války*) sdílel satiricko-groteskní přístup k realitě první světové války. Ten se zásadním způsobem odlišuje jak od oslavného patosu legionářské literatury, tak od veskrze vážného až tragického tónu hlavního proudu české literatury tematizujícího Velkou válku. Výběr námětu pro jeho poměrně pozdní debut byl dán jeho vlastní válečnou zkušeností: v roce 1915 narukoval a působil na jižní frontě, kde onemocněl úplavicí. Byl stížen dočasným ochrnutím dolních končetin a po pobytu v mnoha nemocnicích již zůstal v českých zemích jako správní důstojník ve vojenských lazaretech. Vyprávění a historiky raněných či nemocných vojáků, s nimiž se tam setkal, podle všeho představovaly bohatý inspirační zdroj pro jeho povídky.

První knižní vydání *Večerů na slavníku* patřilo vedle Weinerovy knihy próz *Lítice* (1916) a Langerova povídkového souboru *Železný vlk* (1920) k prvním uměleckým reflexím první světové války v české literatuře a novostí a aktuálnosti tématu uvedlo do té doby neznámého Johna do obecnějšího povědomí. Jak uvádí Tereza Lojdrová v edičním komentáři, kniha u kritiky příliš neuspěla: „Příležitostné, drobné referáty se vesměs shodovaly, že John je výborný pozorovatel, který dovedl prostřednictvím svérázného jazyka a spádu řeči mistrně zachytit rozmanité charaktery. Ocenily empatický přístup autora při vykreslení postav řadových vojáků, prostých civilistů, chudáků, podivínů, hlupáků i prospěchářů, avšak důrazně vytkly nízkou uměleckou úroveň textů.“ (Lojdrová 2017: 399) Vedle těchto hlasů (především Arne Novák či Rudolf Medek) zazněla i povzbudivější hodnocení: jakkoliv Richard Weiner nesouhlasil s Johnovou programovou obhajobou malého člověka, vysoko ocenil jeho pozorovatelský talent (Weiner 2002: 326). Karel Čapek označil v souladu s většinovou kritikou

Johnovy povídky za válečný dokument, zdůraznil však jejich svěbytnou uměleckou hodnotu: „[...] nepovídá nic heroického o člověku, [...], ale i ta drobná, žvatlavá, utrápená člověčina protestuje žalobným hlasem proti tomu nelidskému, co jí bylo dáno prožívat.“ (Čapek 1985: 211)

Povídky publikované ve *Večerech na slavníku* pokrývají svým vznikem první intenzivní období Johnovy literární tvorby. K té se vrátil až začátkem třicátých let v souvislosti s redigováním časopisu *Pestrý týden*, v němž publikoval prózy *Výbušný zlotvor* či *Estét*, knižně vyšly antifašistická novela *Žbloudilý syn* (1934) a na začátku druhé světové války román *Moudrý Engelbert* (1940). Umělecký experiment *Boský osud* (1935) využívá milostné korespondence Johnových rodičů k dokumentárnímu zachycení tehdejší kulturní a společenské atmosféry a nese výmluvný podtitul „Film lásky z roku 1872“. V poválečné volné trojici románů *Eskamotér Josef* (1946), *Pampovánek* (1948) a *Honda Cibulků na světlo vydaný* (nedokončen, knižně 1976) se prozaik soustředil na postavy psychicky vyšinutých, „povržených“ lidí, jejichž konfrontací s chytráckým „normálním“ okolím dovozoval, že mravně převyšují svět, který jimi pohrdá.

Literární druh a žánr

Povídky *Večerů na slavníku* představují vstup Jaromíra Johna na literární pole. Útvaru krátké prózy se ovšem autor později příliš nevěnoval a jednoznačně se zaměřil na novelistickou a obzvláště románovou tvorbu. Značně krátké povídky souboru o rozsahu čtyř až třinácti tiskových stran jsou v převážné většině založeny na jedné příhodě s mnohdy výrazným dějovým vyvrcholením. V některých textech se jedná hned o řadu několika takových příhod, mezi nimiž sice není vzájemná souvislost, avšak spojuje je zastřešující téma: *Diuný věci* jsou sledem iracionálních událostí, jež si vypravěč nedokáže vysvětlit, *Patálie* líčí na několika scénách potíže se ženami na vojně, v *Podivuhodných příhodách* zase polír (tedy dozorce na stavbě) vypovídá o případech nenadálé smrti, jichž byl na stavbě svědkem.

Pro většinu textů je příznačný komický modus vyprávění a můžeme je vnímat jako rozvedenou anekdotu s vtípnou pointou. Vedle převažující epiky zaměřené na lineární vylíčení děje obsahuje soubor rovněž několik lyrizujících a poněkud vážnějších textů. Jedná se obzvláště o dvě povídky, jež jsou jako jediné datovány: *Balkánský Betlém* líčí s využitím křesťanské symboliky atmosféru mnohonárodnostního makedonského města Prizren, závěrečná *Krása neumění* je elegickým ztvárněním osudu padlého vojáka, insitního básníka, které má téměř hagiografický charakter (na jeho hlavu prý náleží „koruna mučednická“). Veskrze představují ovšem Johnovy povídky výrazně dějové texty, v nichž je vedle samotného vylíčení událostí podstatná postava vypravěče či protagonisty, který zprostředkovaný děj vnímá specificky nezaměnitelným a výrazně individualizujícím způsobem (obzvláště prostřednictvím své řeči).

Kompozice

Soubor povídek nese podtitul „Sólové výstupy, zpovědi, banality a sentimentality“, který vystihuje jak jejich základní významovou, tak rovněž vyprávěcí rovinu. Naznačuje, že půjde o značně různorodé příběhy tematizující všední příběhy podávané prostými vypravěči tendujícími často k sebedojímání. Původní podtitul „Sólové výstupy, gramfonové desky, pošklebky, sentimentality a triviality“ byl ovšem ještě přílehlavější, neboť avizoval rovněž nápodobu odposlouchané řeči konzervované psaným slovem (podobně jako hudební nosič zachycuje původně živou nahrávku).

Podobně jako se s jednotlivými vydáními *Večerů na slavníku* proměňoval podtitul, nebylo ustálené ani moto. V prvním vydání předcházely vlastním prozaickým textům hned dva citáty: vedle citace z Havlíčkova epigramu („Jsme básníci a flétnisté / vyslanci slovanští k Almusovi / vévodovi maďarskému“) to byl úryvek lidové písně zachycený etnografem Františkem Bartošem: „Lidé se mňa ptali, / co su zač, / a já jsem povídal, / že su oráč, / oráč, kopáč, šidlář, mydlář / a naposledy

ten motovídlář.“ Tento citát zůstal jako jediný v dalších vydáních a vedle zjevného sebeironického aspektu může odkazovat k omezenému duševnímu rozhledu většiny hrdinů, který se projevuje jejich mnohdy zmateným a neuspořádaným vylíčením událostí.

Třicet pět povídek je sice poměrně vysoký počet, přesto můžeme ve *Večerech* nalézt jednotící kompoziční prvek a označit je spolu s Martinem Pilařem za komponovaný cyklus povídek (Pilař 2008: 55). Znamená to, že autor hned od začátku věděl, že chce vytvořit jednolitý celek (viz zmíněný podtitul v původním časopiseckém vydání nejedné povídky „Z cyklu Večery na slavníku“), a že jednotlivé povídky jsou tvořeny podle určitého centrálního plánu. Přestože jsou povídky vypravěčsky různorodé, nachází Pilař v souboru rámcový kompoziční princip, který je naznačen jeho titulem i podtitulem a sdílením téhož vojenského i sociálního prostředí. Badatel sice přiznává, že „pořadí jednotlivých textů je méně závazné, než odpovídá zásadám moderního povídkového cyklu“ a „spojitost mezi jednotlivými texty relativně volná“, na druhou stranu zde však beze zbytku „platí zásada, že povídky sice mohou existovat samostatně, ale jejich plný význam lze pochopit teprve po přečtení celého cyklu“. (Pilař 2008: 69)

Promyšlení Johnova autorského záměru ostatně dokládají změny v počtu i pořadí povídek téměř v každém novém vydání za jeho života. Pravděpodobně se mu jednalo rovněž o dosažení jisté rovnováhy tragických a komických aspektů v textech po sobě následujících. Autor v předmluvě k prvnímu vydání tyto dvě základní polohy pojmenovává konkrétněji:

Soucít a ironický humor byly tenkrát dvě důležité složky duševního rozpoložení českého vojáka. První mravně povyšovala, jsouc oporou, druhá sílila sebevědomí a důvěru, setřásala a zlehčovala břímě těžké služby a pomáhala tvořiti teplejší, domácnější prostředí, v němž dýchalo se volněji a svobodněji. Ironie, humor a soucít jsou také příznačnou vlastností mnohých českých písní vojenských, pokud za války vznikly. (John 1920: 7, John 2017: 408)

Stejně tak mohlo Johnovi při úpravách jít o logické uspořádání některých úzeji propojených textů (například v povídce *Pan učitel vypravuje* jsou zmiňováni vojáci Horšam a Šulínek, kteří se stanou vypravěči pozdějších textů; titulní hrdina povídky *Holínky dědy Pejšáka* vystupuje jako vedlejší postava v následujícím čísle *U ohně*).

Za jednotící princip celého povídkového souboru tak můžeme označit zvolený způsob vyprávění, který byl v kontextu dobové české literatury jedinečný a do budoucna velmi progresivní. Základem vyprávění je orální vypravěčské gesto, tedy nápodoba mluveného, tady a teď vznikajícího vyprávění. K tradici takového typu narace, kdy si posluchači navzájem vyměňují slovo a přebírají pomyslnou vypravěčskou (či spíše „sdělovací“) štafetu, odkazuje již název, který je aluzí na cyklus *Večery na samotě u Dikaňky* (1831–1832) ruského klasika Nikolaje Vasiljeviče Gogola. Soubor osmi próz je komponován velmi podobně jako Johnova kniha a v kontextu evropské literatury bychom mohli jít ještě mnohem hlouběji do minulosti a vzpomenout Boccacciův *Dekameron* (1348–1353). Nezáleží na tématu těchto souborů, které jsou dost odlišné (erotika u Boccaccia, hrůzostrašnost u Gogola a válka u Johna), ale na analogické kompozici. Jedná se vlastně o „hovory lidí“, které mnohem později ve svých prózách používal Bohumil Hrabal.

Ne všechny texty jsou vystavěny jako zpověď ústředního hrdiny, některé povídky jsou stylizovány jako divadelní skeč složený výhradně z replik vystupujících postav a scénických poznámek (*Hlavolam*), případně jako hravé převrácení tohoto žánru (*Aktovka nedělního odpoledne*), kdy jsou zdlouhavě představovány dějiště a postavy, zatímco scény jsou velmi stručné. Jindy se setkáme s epistolární povídkou (*Román o čtyřech dílech*) nebo s textem tvořeným dopisem jediným (*Kůry andělské*). Ojedinele bývá rozsáhlejší próza rozdělena latinskými mezititulky napodobujícími klasickou stavbu dramatu (*Lajtnant Žlatíčko*). Všeobecně můžeme ovšem konstatovat, že název povídkového souboru je přiléhavý: ve většině povídek se jedná o sdílené vyprávění (lépe řečeno povídání a naslouchání) osob

sedících v hostinci, v polním lazaretu, na slavníku, u ohně či ve vojenském příbytku.

Čas a prostor

Časoprostor všech povídek je primárně určován realitou první světové války. Přitom je nutno odlišovat čas a prostor narace (tedy prostředí, v němž je příběh vyprávěn) a čas a prostor příběhu (prostředí, do něhož je vyprávění zasazeno). Časoprostorem narace je u Johna onen titulní slavník, případně hospoda, polní nemocnice, vojenský úkryt, v němž jedna postava vypráví (případně píše dopis) jednu či více příhod dalším postavám. Toto prostředí bývá vykresleno jen minimálně, lze se spíše dohadovat a z některých mluvních specifik dovozovat, kde a kdy se vlastně vypravěč nachází. Kupříkladu v povídce *Žajatcovy sny* je hrdinova řeč prokládána oslovením typu „Máňo, sem aspoň dej rum“ či „Máňo, vodhod mně tu peřinu“, z nichž lze vyvozovat, že vypravěč se ocitá v domácím prostředí na dovolené či dokonce v době po válce.

Časoprostor narace se málokdy shoduje s časoprostorem příběhu, tedy kupříkladu, že by vypravěč v zákopu popisoval události z fronty. Prostředí příběhů jednotlivých textů je velmi rozmanité, vedle scén ze zázemí (nejčastěji prostředí polního lazaretu, vojenské nemocnice) bývá děj lokalizován na jižní, konkrétně srbskou frontu. Vedle tamních obyvatel (Srbové, Chorvati, Makedonci, Černohorci a Albánci) jsou frekventovaně zmiňovány jihoslovanské reálie včetně místních jmen (Prizren, Bělehrad, Lješ, Novi Pazar, Bosenský Brod). Jakkoliv i zde přirozeně převažuje plnění vojenských povinností, leckde je patrné vypravěčovo okouzlení jihoslovanskou členitou krajinou a národnostní pestrostí; například v povídce *Balkánský Betlém* se píše: „[...] slyšíš pražskou hantýrku, vídeňský dialekt, bulharské klení, arnautský šepot, albánské šišláání, měkkou slovinštinu, maďarské repetění, zpěvavou srbštinu a mazlivou polštinu.“ (John 2017: 172) U některých postav (titulní *Pašek z Jičína*, *Lajtnant Žlatíčko* pochází ze Žampachu) je zmiňováno, z jakého

českého města či regionu pocházejí, avšak ve vlastním příběhu ani při charakteristice osobnosti se jejich lokální původ nijak neprojevuje.

Témata a motivy

Centrálním prvkem tematické výstavby *Večerů na slavníku* je přirozeně první světová válka. Je to dáno mimo jiné prostředím, neboť protagonisté se války účastní nebo o ní referují, nejčastěji obojí zároveň. Málokdy je čtenář účastníkem válečné vřavy, mnohem častěji se vypráví o mnohdy komických lapáliích (*Patálie, Oščádalův kufírek, Vychovatel*) ze zázemí (kasárna, vojenská nemocnice, pobyt v průběhu dovolené, Vídeň) či během cesty na frontu. Válka jako by tu zároveň nebyla i byla přítomna – její existence se sice neodkrývá líčením válečné frontové reality, ale fatálně se projevuje v mentalitě mužů, kteří museli narukovat a jimž válka nejednou převrátila život naruby. Před velkými událostními dějinami je jednoznačně dávana přednost malým dějinám obyčejného jedince s jeho „všedními“ starostmi, které jsou ovšem zcela nevšední vzhledem k době Velké války, jež rozvrátila dosavadní společenský a hodnotový řád.

Situace mužů sloužících v armádě generuje další motivické trsy související s jejich vytržením z domácího rodinného prostředí. Sem patří především stesk po domově, pro nějž většinou představuje synonymum žena, ať už se jedná o vojákovu matku, manželku (i s dětmi) či dívku. Na druhé straně je akcentována soudržnost, solidarita a kamarádství mužů v bojové jednotce, kterým nezbyvá než se spolehnout jeden na druhého. V knize v podstatě nenajdeme záporného hrdinu, který by byl nositelem zla či slepé vojenské poslušnosti, většina postav je naopak válkou nějakým způsobem zasažena, aniž by si to mnohdy uvědomovala, a která vyvolává čtenářovu lítost a soucit.

Málokdy se přitom jedná o doslovně tělesné oběti, případná smrt je konstatována v minulém čase, neodehrává se

v přímém ději. V takových případech je smrt spoluválčího kamaráda doprovázena stěží popsatelným pocitem elementární nespravedlnosti, neboť nemilosrdná smrt si oběti nevybírání. Nejsilněji je tento pocit patrný u titulního hrdiny úvodní povídky *Honza*, která ústy jeho kamaráda od dětských let podává jeho portrét jako obraz zručného, obětavého a nepovýšeného lékaře. Přestože na frontě operoval bezpočet vojáků (včetně vypravěče) a zachránil jim život, sám došel brutální smrti, když jeho tělo roztrhal granát na několik kusů:

Na plotech, tyčkách, stromech visely nohy, ruce a vnitřnosti, ale kdopak věděl, co komu patří z doktorů, moníků [prostých vojáků – pozn. E. G.] nebo patnácti marodů!

Dověděl jsem se potom, že hoši od osmadvacátého tam kopali, aby aspoň Honzu, jak se sluší a patří, pochovali, a vykopali hlavy, nohy, blůzy, držátka nosítek, Honzovu spálenou doktorskou tašku, uvnitř rozlitéj niklovaný nůžky – však je mám na památku.

Byl jsem po špitálech, ztratil jsem řeč a pořád jsem brečel.
(John 2017: 18)

Smrt ve válečném poli je doprovázena naprostou netečností nic nechápajících lidí nebo dokonce celého vesmíru. V povídce *Tetičky* se jde hrdina před odchodem na frontu rozloučit na hřbitov se svým zesnulým bratrem, který padl v poli. I když jde poctit hrdinnou smrt a sám je nucen se jí vrhnout vstříc, kolem něj se nic zásadního nemění a vše zůstává při starém: vrabci si cvrlikají, studenti hrají kopianou, lidé v zahradní restauraci se baví. V textu *Balkánský Betlém* se apatií obrnila celá hvězdná obloha: „Ale hvězdy se míhají barevnými záblesky. Smějí se. ¶ Smály by se, kdyby celý svět zahynul! ¶ Taková jest jejich lhostejnost.“ (John 2017: 180) Tato a podobná vyjádření nevšímavosti k utrpení lidského jedince odkazují k nepochopitelnosti a absurditě válečného vraždění a zároveň naznačují tíživou titěrnost a konečnost každého lidského života tváří v tvář vševládne přírodě.

Vypravěč

Jak bylo výše naznačeno, povídkový soubor *Večery na slavníku* je co se týká způsobů vyprávění velmi rozmanitý, Jiří Holý dokonce píše, že v nich „je v podstatě každá próza jinak ‚udělána‘“ (Holý 2005: 706). Většina povídek je podána z perspektivy jednajících postav, která je buď ústředním aktérem děje, anebo jeho svědkem, případně referuje o událostech týkajících se jiné postavy dokládající její charakter (*Honza*, *Čurila*). Menší část textů je vyprávěna autorským vypravěčem, er-forma je výrazně subjektivizována a takový vypravěč pak mnohdy přejímá funkce postav. Holý považuje Johnovy povídky za ilustrativní příklad tzv. skazového vyprávění (z ruštiny *skazat* – říci), které se v literárněvědném pojmosloví vžilo obzvláště ve slovanském prostředí zásluhou ruských formalistů. Tento druh vyprávění charakterizuje jako „uplatnění orálního, ‚hlasitého‘ vypravěče, je to tedy epické vyprávění v 1. osobě (ich-formě), které usiluje o zachování mluvního charakteru promluvy a v němž vypravěč vystupuje jako zvláštní postava (‚vypravěč s tělem‘), odlišná od autora jako vlastního podavatele díla“. (Holý 2005: 699)

V Johnových povídkách jsou nositeli skazového vyprávění převážně prostí lidé, kteří se ve válce ocitli nedobrovolně, válečné realitě nerozumějí a vnímají ji skrze filtr svého duševně, sociálně i vzděláním omezeného rozhledu. Skazové vyprávění se tedy uplatňuje „zdola“, pochází z lidových vrstev a svou přirozeností a variabilitou slouží jako protiklad jednotvárné vojácké mluvy. Protože se vypravěči obracejí k naslouchajícím kamarádům, užívají neliterárních, ryze mluvních, auditivních prostředků (hledají slova, přemýšlejí nahlas), jejich řeč často postrádá syntaktickou koordinaci a pevnou logickou či kauzální souvislost. V povídkách *Večerů* najdeme řadu dalších rysů spontánního mluveného projevu, jako jsou rétorické otázky, přímá oslovení či nedokončené větné celky, což vede k oslabení věcné informace ve sdělení. Cílem není komunikace zaměřená k účelu sdělení, ale vyvolání atmosféry

citové intimity, čemuž napomáhá množství výrazů s evidentní fatickou funkcí (vedle oslovení např. nevlastní otázky zjišťující). Tomu odpovídají grafické prostředky (pomlčky, tři tečky, psaní odlišným typem písma apod.), které mohou evokovat melodii a rytmus lidového mluveného jazyka.

Postavy

Již z podstaty věci je zřejmé, že v povídkovém souboru se vyskytuje značné množství hlavních i vedlejších postav. Vlastně se dá konstatovat, že každý text má svého ústředního hrdinu, nejčastěji vypravěče či pisatele příběhu, a naopak že zcela výjimečně nějaká postava vystupuje ve více než jedné povídce (na výjimky jsme upozornili výše). Všechny postavy mají společného jmenovatele, jednotící prvek, totiž zkušenost první světové války, kterou právě prožívají nebo o ní referují s jistým (místním nebo časovým) odstupem. Bez výjimky jsou protagonisty prostí lidé z nižších sociálních vrstev, kteří na frontě nebo v zázemí slouží jako řadoví vojáci; jejich vojenská hodnost alespoň nebývá zmíněna, tudíž nehraje podstatnou roli. V příbězích samozřejmě vystupují i vyšší šarže a poručíci, ale ti jsou vždy líčeni jako součást válečné mašinerie. Jedinou výjimku představuje titulní poručík povídky *Lajtnant Žlatičko*, který je ještě před vstupem na bojiště zraněn, zohaven a tělesně postižen, tudíž se záhy stane válečnou obětí hodnou lítosti.

Při zobrazení armádních velitelů nejde o zesměšnění, jako je tomu v Haškově *Švejkovi*, ani o národnostní rozdílnost, ale o zdůraznění určitého druhu odlišnosti. Výše postavení vojáci jsou „ti jiní“, kteří nezapadají do omezeného poznávacího rámce lidových figurek, které se scházejí u ohně či na kavalci a při vzájemném vyprávění příběhů sdílejí vedle určité intimity rovněž pohled „zdola“. Pohled, který sice nerozumí právě probíhajícím válečným událostem, avšak je z něj patrná neheroická a jaksi autentická lidskost daná absencí přetvářky a pokrytectví. Zatímco válka pomine, antropologická konstanta,

kteří jsou tito nehrdinní hrdinové nositeli, přetrvává, a to přes – či spíše pro – jejich lidské chyby a nedostatky.

Postavy jsou v drtivé většině charakterizovány nepřímou, a to nejčastěji prostřednictvím svého jazykového vyjadřování. Svou mluvou a dikcí jaksi „nevědomky“ prozrazují svůj rodinný a sociální původ, vzdělání, ale i svoji mentální úroveň, ať už se jedná o vojáky méně či více poblázněné, psychicky narušené či přímo vyšinuté. Prostota a prostomyslnost podle všeho představují v Johnových povídkách synonyma.

K charakterizaci postavy běžně přispívá její pojmenování. Většina hrdinů Johnových povídek je nositeli neutrálního, i když nepřilíš obvyklého příjmení (Pejšák, Pyšvejc, Pašek, Oščádal), přičemž se u nich nápadně často vyskytuje sykavka š. Jiná příjmení byla autorem vytvořena s evidentním komickým efektem (Šulínek, Králíček, paní Kinderessen – majitelka soukromého lazaretu, která o zraněné vojáky pečovala jako o děti a neustále je nutila jíst). U jiných protagonistů známe pouze křestní jména, která jsou velmi běžná (Honza, Francl, Pepek, Váša), jindy jsou anonymní (v případě ich-formy) nebo pojmenování výhradně apelativy (pan učitel, básník, dědeček). Velmi zvláštní jméno bylo zvoleno pro titulního aktéra povídky *Mejden Horšam vypravuje*, které představuje zkomoleninu z německého „Melde gehorsamst“ (Poslušně hlásím) a nejspíš má anticipovat vojákovu duševní omezenost projevující se v jeho chaotickém vyprávění.

Specifickou povídku z hlediska protagonistova jména představuje *Kravál u dalekomluvu*, v níž se hrdina představuje jako „John Jaromír, kadet vozatajské horské divize 6 E“. (John 2017: 271) I když autor čerpal z bohatých válečných zkušeností, ať už vycházela z jeho vlastní či pouze zprostředkované zkušenosti, jedná se o ojedinělý výskyt jeho jména v celé souboru. Jistě z toho nelze vyvozovat, že povídka je autobiografická, určitou výpovědní hodnotu vztahující se k autorovu životu však nelze u tohoto pojmenování vyloučit. Jeho občanské jméno bylo totiž Bohumil Markalous a svůj umělecký pseudonym si zvolil kombinací křestního jména

svého bratra, který padl za první světové války, a příjmení, jež se údajně dobře psalo francouzským perem. Povídka by tedy mohla využívat osobní zkušenosti tehdy již padlého bratra Jaromíra a zároveň ji můžeme vnímat jako jistou literární počtu sourozenci. Na druhou stranu příjmení John jednoznačně odkazuje k autorově osobě, tudíž můžeme hrdinu povídky vykládat jako postavu propojující reálné životní osudy prozaika a jeho bratra. Obdobnou situaci nalezneme v povídce *Tetičky*, jejíž hrdina s křestním jménem Jarolímek musí na konci narukovat podobně jako Johnův padnuvší bratr na začátku války.

Jazyk a styl

V české literatuře najdeme málo knih, které by byly na jazykové a stylistické rovině textu tak variabilní a rozrůzněné jako Johnovy *Večery na slavníku*. V jednotlivých textech se nápadně vyskytuje obecná čeština, nářeční prvky a slangové výrazy, vedle nich je přítomno rovněž velmi kultivované a lehce patetické vyjadřování. Jak píše Petr Mareš: „[...] protějškem řeči subjektů prostých až prostomyslných, prostoupené kuriózními zkomoleninami ‚učených‘ slov, se stává pečlivé a poněkud archaizované ‚školské‘ vyjadřování. Volba jazykových prostředků přitom ve vztahu k mluvčím či píšícím subjektům získává výraznou charakterizační funkci (poukazuje zvláště na sociální příslušnost a vzdělání).“ (Mareš 2003: 108)

Vedle snahy o co nejautentičtější záznam osobitosti mluvených projevů je důraz kladen i na zvláštnosti konkrétního projevu psaného; kupříkladu dopisy dědy Pejšáka jsou psány jako jedno dlouhé souvětí bez jakékoliv interpunkce: „Vroucně milovaná manželko já vás nastokrát pozdravuju a líbám my jsme pořád ve vysokých horách v Tyrolích samá propast a vejška nahoře kamení a sníh že to není pro lidi pouze ftáky tvůj dopis draze milovaná manželko jsem s radostí převelikou popad [...].“ (John 2017: 230–231)

Jazykový projev každé vyprávějíci postavy nese svoje osobitá specifika, vyznačuje se svéráznými stylovými prostředky.

S použitím širokého rejstříku lexikálních prostředků dosahuje John obdivuhodné jedinečnosti a nezaměnitelnosti konkrétní mluvy i jejího nositele, každá postava má zkrátka svůj idiolekt. Ten se projevuje obzvláště řečnickými vycpávkami, případně fatickými výrazy, kterými téměř každý vypravěč (respektive mluvčí) nevědomě prokládá svoje povídání; sem patří výrazy jako „lidičky“, „dost a celkem“, „šup sem, šup tam“, „uctivá poklona“, „že ano?“, „teda–teda“, „krupica pendrek“, „ergo kladívko“. Nutno konstatovat, že těchto zvláštností v průběhu četby jednotlivých čísel souboru postupně ubývá, jako by se do té doby autorova nekonečná slovní zásoba a nápaditost přece jen vyčerpávala.

Ke specifickým projevům postav náleží i frekventovaná vícejazyčnost související s válečnou realitou a příslušností vojáků k mnohonárodnostní rakousko-uherské armádě. Tuto vícejazyčnost přirozeně nejvíce reprezentuje němčina, s níž se setkáváme v prózách situovaných do prostředí rakouských vojenských jednotek a institucí s ní spojených (obzvláště vojenská nemocnice). Pro muže povolané do armády představuje většinou němčina vyjadřovací prostředek zřetelně cizí, což se projevuje v jejích deformacích, které jsou přesně zaznamenávány v mluvených i psaných projevech („Šchicen reg 98, Mašinen Kver Komp. 6“; John 2017: 128). Protějškem neumělých německých výroků se stává pronikání německých vojenských výrazů do českých promluv postav („před óbrštem u raportu“, John 2017: 33; „když jsem byl na odlábě“, John 2017: 159).

Druhou skupinu textů s užitím vícejazyčnosti představují povídky situované na balkánskou frontu a využívající tedy srbštiny či chorvatštiny. Příznačná je v tomto smyslu próza *Balkánský Betlém*, která se soustřeďuje na jevový popis cizího prostředí, v centru pozornosti se ocitají typické reálie, včetně reálií jazykových („proud čiradžijů, honců soumarů“, John 2017: 173). V jiných povídkách z balkánského prostředí, pojednávajících o prodlužujícím se pobytu na jižní frontě, ztrácí srbština, eventuálně chorvatština rys výrazné cizosti a zákonitě

vstupuje do promluv českých postav („vedle v bolnici ležel – takhle napravo – jeden komitadží“, John 2017: 29). Přestože výroky balkánských obyvatel jsou značně různorodé, oscilují mezi krajními póly výstižně charakterizujícími válečnou situaci: na jedné straně rozkazy a rezolutní pobídky („Hajda – hajda – ajd, ajd!“, John 2017: 28), na straně druhé úpěnlivé prosby („Boga mi... boga... molim pokorno“, John 2017: 113).

Shrnutí

1. Povídkový soubor *Večery na slavníku* je jednou z prvních reakcí české literatury na první světovou válku.
2. Prozaické texty byly nejprve publikovány časopisecky, posléze v útlých svazcích a teprve potom z nich John sestavil jednotnou knihu. Pořadí a počet povídek v jednotlivých vydáních autor za svého života měnil, až se jejich počet ustálil na pětatřiceti.
3. *Večery na slavníku* představují komponovaný povídkový cyklus s jednotícím tématem a velmi pestrým rejstříkem způsobů vyprávění.
4. Žánrově jsou Johnovy povídky velmi různorodé, vedle převažujícího vyprávění postav se vyskytují divadelní scénky, črty, texty v dopisech, lyrizující povídky.
5. Převažujícím způsobem vyprávění je tzv. skazové vyprávění napodobující mluvenou řeč vznikající teď a tady a předávanou přítomným posluchačům.
6. Tento vyprávěcí modus sice navazuje na starší tradici jdoucí až k Boccacciovi, zároveň se ukazuje jako progresivní v české moderní próze (Hašek, Hrabal).
7. Pro specifickou mluvu (idiolekt) velkého množství rozličných vypravěčů používá John různorodé vyjadřovací prostředky, které referují k jejich sociálnímu původu a vzdělání.
8. Vzhledem k válečné realitě a lokalizaci děje některých povídek na jižní frontu používá John funkčně vícejazyčnosti (vedle němčiny obzvláště srbština nebo chorvatština).
9. Převažují postavy prostého původu svěřující se se svými mnohdy směšnými problémy, jež kontrastují se světobornými válečnými událostmi.
10. S ústředním tématem války souvisí motiv stesku vojáků po domově a po návratu k obyčejnému všednímu životu.

Literatura

Čapek, Karel

1985 [1920] „Jaromír John. Večery na slavníku“; in *O umění a kultuře II* (Praha: ČS), s. 210–212

Holý, Jiří

2005 „Typy vyprávění“; in Červenka, Miroslav et al.: *Na cestě ke smyslu. Poetika literárního díla 20. století* (Praha: Torst), s. 643–709

Lojďová, Tereza

2017 „Komentář“; in John, Jaromír: *Večery na slavníku* (Praha – Brno: Host), s. 391–404

Mareš, Petr

2003 „Also: nazdar!“ *Aspekty textové vícejazyčnosti* (Praha: Karolinum)

Opelík, Jiří

1958 „O Jaromíru Johnovi“; in John, Jaromír: *Eskamotér Josef a jiné prózy* (Praha: SNKLHU), s. 7–37

Pilař, Martin

2008 *Podoby českého povídkového cyklu ve XX. století* (Ostrava: Ostravská univerzita)

Šmahelová, Helena

1979 *Vzpomínky na Jaromíra Johna* (Praha: Albatros)

Weiner, Richard

2002 [1920] „Přítel lidiček. Jaromír John: večery na slavníku“; in *O umění a lidech* (Praha: Torst), s. 325–330

Jako pramen bylo vedle vydání v ČK využito první vydání *Večerů na slavníku* z roku 1920 (Brno: Polygrafia).

O autorovi

Erik Gilk je literární historik a kritik. Vystudoval češtinu a historii na brněnské filozofické fakultě, tamtéž získal doktorát. Od roku 2000 působí na Katedře bohemistiky FF UP v Olomouci, od roku 2011 jako docent české literatury. Přednáší českou moderní literaturu a zaměřuje se na prózu první poloviny 20. století a polistopadového období.

O České knižnici

Česká knižnice přináší reprezentativní literární díla vzniklá v českých zemích od počátků našeho písemnictví po současnost. Dlouhodobě koncipovaná ediční řada, která začala vycházet v roce 1997 a letos připravila jubilejní stý titul, usiluje o zpřístupňování odborně připravených, textově spolehlivých a komentovaných vydání.

Od roku 2016 edici společně vydávají Nadační fond Česká knižnice, Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i., a nakladatelství Host. Na vydání jednotlivých svazků přispívá Ministerstvo kultury ČR. Redakce pracuje s podporou z programu Strategie AV21, řízeného a financovaného Akademií věd ČR.

Jaromír John
Večery na slamníku (1920)

Ediční příprava: **Tereza Lojdová**

Komentář: **Tereza Lojdová**

Počet stran: **504**

Vydání: **v České knižnici první**

ISBN **978-80-7491-941-1**

Rok vydání: **2017**

Cyklus čtyřiačtyřiceti drobných povídek, monologů, scének, epistolárních vyprávění, reportážních črt a esejů *Večery na slamníku*, které Jaromír John (1882–1952) publikoval v období první světové války, vychází poprvé souborně v kriticky ověřeném vydání. Na rozdíl od jiných literárních děl, rovněž bezprostředně reagujících na válečné roky, nejsou *Večery na slamníku* jejich patetickou obžalobou. Nelíčí heroické boje, neadorují národní hrdiny, ani neohromují vizemi nového uspořádání světa, nýbrž nepřikrášlenými, komickými i tragickými osudy „bezejmenných hrdinů“ představují pestrou mozaiku lidských charakterů, ve všech jejich nuancích, chvályhodných i pohoršujících. S rozmanitostí povah jednajících postav – vypravěčů se pojí též široká škála stylových a jazykových prostředků, které dodávají příběhům na věrohodnosti a spontánnosti.